

Badatelský výzkum lokality Hošťálkovice II – Hladový vrch (okr. Ostrava-město)

Archaeological excavation at Hošťálkovice II – Hladový vrch (distr. Ostrava-město)

– Zdeňka Nerudová*, Petr Neruda –

KEYWORDS:

Gravettian – Epigravettian (LUP) – Late Palaeolithic/Mesolithic? – Neolithic? – Stratigraphy

ABSTRACT

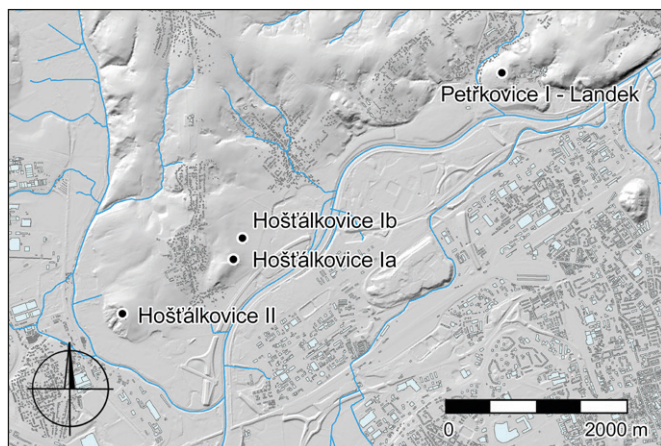
We report on the first field season at the Gravettian site Hošťálkovice II. Hošťálkovice II is an important site in the region of Ostrava situated at a strategic position above the confluence of Odra and Opava Rivers. Previous surface prospections and a small test pit excavated in 1995 found evidence for a Gravettian industry, as well as younger (Neolithic?) occupation. Two archaeological layers were detected in 1995 and the documented profile was 1.3–1.5 m thick. An excavation conducted in 2019 approx. 30 m away from the 1995 test pit showed significant differences in stratigraphy. The maximum thickness of the sediments does not exceed 30 cm. Both Palaeolithic (patinated) and post-Palaeolithic (non-patinated) artefacts were situated throughout the profile. In this contribution, we present all previous knowledge about the site, discuss the stratigraphy and the possibility of several occupation events at the site during the Palaeolithic/post-Palaeolithic period.

Úvod

Ostravská oblast je jednou ze stěžejních sídelních oblastí gravettienů na Moravě. Na temeni vrchu Landek v Ostravě–Petřkovicích (Petřkovice I), situovaném nad tokem řeky Odry, se nachází významná stanice, zkoumaná již před druhou světovou válkou (Folprecht 1934). Navazující výzkumy zde odhalily ohniště a k nim náležející sídelní celky včetně dvou ženských sošek řezaných z krevete (Klíma 1955, 32, obr. 1). Zpřesnění rozsahu stanice, její diverzifikaci (Petřkovice Ia, Ib, Ic a Id) a množství radiokarbonových dat přinesly interdisciplinární výzkumy J. Svobody (Svoboda 2008). Poloha Petřkovic Ia byla nejen na podkladě typologické náplně, ale i radiometricky datována do willendorfsko-kostěnkovské fáze gravettienů (Svoboda 2008); nově získaná data naznačují poněkud širší chronologický rozsah nálezů mezi roky 30–26 tis. let před dneškem kalibrované chronologie (Wilczyński et al. 2020). Ve zdejší oblasti se nacházejí i další lokality, k nimž ale vesměs chybí komplexnější informace. Sondáž na lovecké stanici v Ostravě – Petřkovicích II již bohužel sídelní struktury obdobné těm na Landeku neodkryla (Klíma 1969) a vypovídací schopnost povrchových nálezů z dalších poloh v Petřkovicích II nebo Hošťálkovicích Ib je značně omezená (Neruda 1997). V kontextu známého mladopaleolitického gravettienského osídlení Ostravska, případně celé Moravy, se jeví jako poměrně klíčová doposud méně známá lokalita Ostrava – Hošťálkovice II. I přes značné poškození lokality kamenolomem je část původních situací zachována a další výzkum by mohl zpřesnit nejenom plošný rozsah naleziště, ale i jeho dataci.

V minulosti byly v Hošťálkovicích II identifikovány dvě vrstvy s paleolitickými nálezy, jejichž charakter (například technologie i míra patinace) se poněkud lišily (Neruda 1995). Podobně tomu bylo na nedaleké lokalitě Ostrava – Petřkovice I (Landek), kde J. Folprecht zaznamenal polohu dvou archeologických vrstev v profilech sond I, II, IV, VII a VIII (Folprecht 1934; 1938). Rovněž J. Svoboda konstatoval, že se artefakty v okolí hlavní stanice Petřkovice I našly mělčeji pod povrchem, tj. v odlišných stratigrafických polohách. Podle J. Svobody se soubor z lokality Ic značně odlišuje od industrií z poloh Ia a Ib (Svoboda 2008). V posledních letech se stále více diskutuje existence epigravettienů na Moravě, velmi krátké epochy mladopaleolitického osídlení, časově spadající mezi fázi willendorfsko-kostěnků a magdalénien. V tomto kontextu se jeví jako účelné testovat hypotézu o možném polykulturním charakteru lokality Hošťálkovice II, tj. možné existenci epigravettienů. Pokud by se tato teorie potvrdila, jednalo by se po Opavě (Opava–Předměstí) o první moderně zkoumanou stanici Moravskoslezského kraje, jejíž nejbližší analogií by byla lokalita Sowin, nacházející se v polském Slezsku (Wilczyński 2014; Wiśniewski et al. 2012).

* Corresponding author – E-mail address: znerudova@mzm.cz

Obr. 1. Mapa se zkoumanou polohou a důležitými lokalitami v okolí. Digitalizace P. Neruda.

Fig. 1. Map with the site position and localisation of the most important sites in the area around. Digitised by P. Neruda.

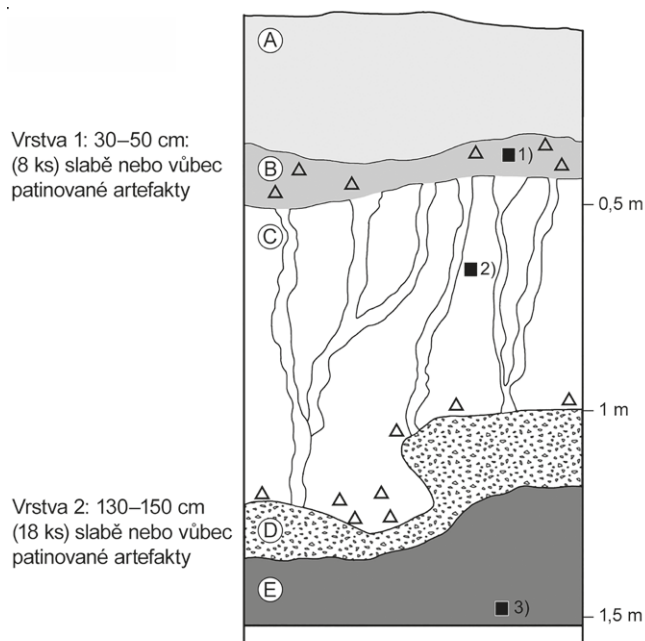
Lokalita, katastrálně spadající pod městský obvod Ostrava-Hošťálkovic, se nachází v okolí kóty 253,3 Hladový vrch (někdy označovaný i jako Hošťálkovický kopec, Žebera et al. 1956, 290), vypínající se jihozápadně od obce při soutoku Odry s Opavou (obr. 1). Tato výrazná terénní poloha je oddělena sedlem od severněji situovaného masivu, který lemují levý břeh Odry až k soutoku s Ostravicí a vytváří výraznou terénní dominantu Ostravska, na které se nachází i známější gravettienská stanice Ostrava-Petřkovice I – Landek (Svoboda 2008). Hladový vrch je zčásti na své západní a jihozápadní straně porušen kamenolomem, který byl užíván k těžbě pískovce od 18. století (obr. 1). V Kronice obce Hošťálkovic uložené v Archivu města Ostravy (Jirásek et al. 2012) je uvedeno, že kamenolom byl určitě založen již před rokem 1742 (což mělo být opsáno z bohužel nedochované staré obecní kroniky (Jirásek et al. 2012)). Kamenolom není na archívních mapách z 19. století zakreslen, ze snímků kontaminace k roku 1954 podle všeho již není funkční, neboť v jeho prostorách je zachycena roztroušená zástavba (<https://kontaminace.cenia.cz/>). To by podporovala i zpráva ve zmíněné kronice,

kde je uvedeno, že poslední těžba stavebního kamene probíhala mezi lety 1926 až 1927 (Jirásek et al. 2012). Neporušená a k výzkumům vhodná zbyla tedy jen část kopce, klonící se směrem k Hošťálkovicím. V současnosti je to plocha zčásti zatravněná, zčásti porostlá ovocnými stromy.

Historie naleziště

První nálezy z blíže neurčených míst získal v 50. letech 20. století Karel Žebera. V rámci geologického mapování kvartérních pokryvů (Žebera et al. 1955a; 1955b; 1956), které prováděl Geologický ústav AV Praha, bylo jedním z klíčových míst i Ostravsko. V týmu pracoval i K. Žebera, který v rámci terénního mapování sledoval i případné archeologické nálezy. V jedné ze svých rozsáhlých zpráv letmo zmiňuje nálezy kamenné industrie paleolitického (gravettienského) stáří, které učinil v blíže neurčených místech Hošťálkovického kopce (Žebera et al. 1956, 290). Dnes jsou bohužel jeho nálezy nezvěstné a ani není zřejmé, na podkladě čeho je spojoval s gravettienem.

O několik let později ve zmiňované oblasti začal sbírat amatérský sběratel Jaroslav Homolka. Jeho nálezy pocházely zejména z východní části zemědělsky obdělávaného svahu Hošťálkovického kopce (Neruda, Nerudová 2000). J. Homolka své nálezy poskytl k publikování B. Klímovi, čímž byla lokalita uvedena do odborné literatury (Klíma 1969). Mnohem později, v roce 1984, se ve stěně bývalého lomu podařilo P. Nerudovi nalézt intaktní polohu spraší, která obsahovala kamennou štípanou industrii gravettienem. Stěna byla narušena erozí, která postupně uvolňovala artefakty (nově místo označeno Host2S1984001). Ty byly zprvu průběžně vyzvedávány z volného opadu níže ve svahu, později přímo ze stěny profilu. Nálezy byly odborně zpracovány P. Nerudou (Neruda 1995) a dnes jsou uloženy ve sbírkách Ústavu Anthropos Moravského zemského muzea. V roce 1995 byla zhruba 1,5–2 m východně od profilu s artefakty *in situ* vyhloubena malá sonda, dnes označená jako Host2S1995001 (Neruda, Nerudová 2000, obr. 2). Účelem bylo nalezení dalších artefaktů a potvrzení nalezové pozice industrie pozorované ve stěně kamenolomu (Neruda, Nerudová 2000). Později se tato malá sonda u profilu využila pro získání vzorků pro sedimentologickou analýzu a datování použitím opticky stimulované luminescence (OSL) (Lisá et al. 2014).

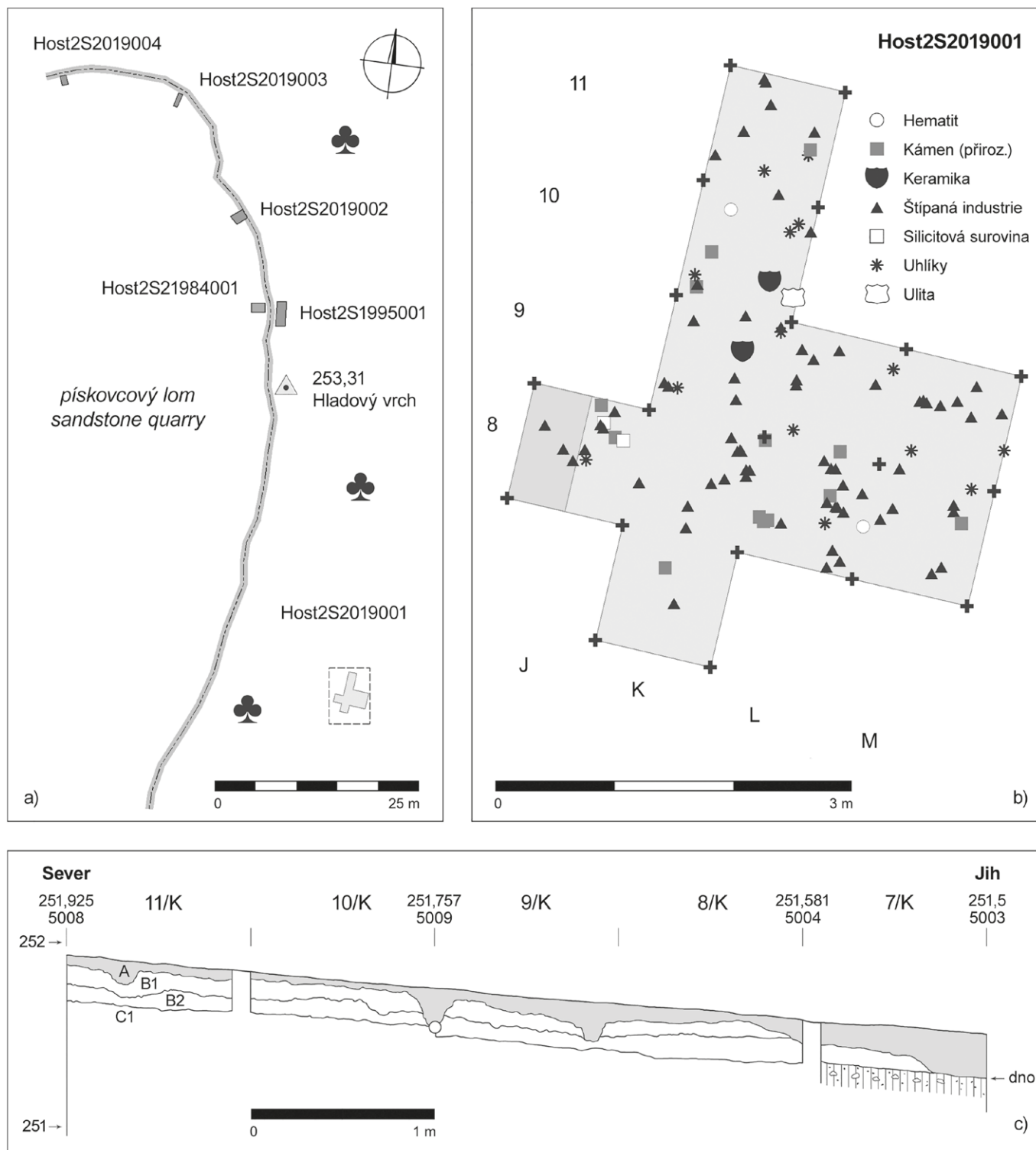
- (A) recentní horizont
- (B) světlešedý sediment
- (C) sprašový sediment
- (D) štěrkopísky
- (E) jílovitopísčité sediment
- △ nálezy

Obr. 2. Severní profil sondy 1995 (Host2S1995001), průmět nálezů vrstvy 1 a 2 (trojúhelníky) a vzorků odebraných k OSL datování (černé čtverečky) do zjištěné stratigrafie. Výsledná OSL data podle Lisá et al. 2014: 1) 5.3 ± 0.7 ka; 2) 26 ± 3 ka; 3) 50 ± 5 ka Digitalizace Z. Nerudová.

Fig. 2. Northern profile of the 1995 test pit (Host2S1995001), the projection of artefacts from layer 1 and 2 (triangles) and samples taken for OSL dating (black squares) of the identified stratigraphy. Resulting OSL data, according to Lisá et al. 2014, are as follows: 1) 5.3 ± 0.7 ka; 2) 26 ± 3 ka; 3) 50 ± 5 ka. Digitised by Z. Nerudová.

V roce 2018 v místě Hladového vrchu provedli P. Neruda a Z. Nerudová nedestruktivní terénní průzkum formou obhlídky terénu a povrchových sběrů. Potvrdilo se při něm, že v osypu stěny kamenolomu, v místě kde se dříve nalézaly artefakty, již žádné další nejsou a nenalézají se ani bezprostředně na povrchu při hraně kamenolomu. V podrostu zaniklého (opuštěného) ovocného sadu byla povrchová vrstva zeminy značně narušena

zvěří (divočáky, krtky), což umožnilo identifikovat místa, kde se těsně pod povrchem nacházejí sedimenty podobné pleistocenním spraším. Na jednom z takových míst se na povrchu našla i patinovaná štípaná industrie. Tato poloha byla situována na jižním svahu kopce a byla vzdálena několik desítek metrů od původního nálezového místa. Zdálo se pravděpodobné, že se v okolí tohoto místa může nacházet další poloha nálezů *in situ*.

Obr. 3. Detail zaměřené hrany kamenolomu s pozicemi všech sond (a), detail zkoumané plochy 2019 s planigrafii nálezů (b) a severojižní podélný profil sondy Host2S2019001 (c). Digitalizace P. Neruda.

Fig. 3. Detail of measured edge of quarry with all test pits (a), detail of the excavated area in 2019 (b) and NS longitudinal profile of the test pit Host2S2019001 (c). Digitised by P. Neruda.

Z dosavadních poznatků vyplývalo, že se hlavní část stanice původně nacházela v nyní již odtěženém prostoru lomu. Ojedinelé patinované artefakty bylo možné najít východně od kamenolomu (zaniklý ovocný sad), případně v profilu kamenolomu níže po svahu. Vzájemný vztah nalézáných artefaktů byl ale nejasný, stejně jako dochovaný rozsah stanice. Některé stratifikované nálezy v sondě z roku 1995 (obr. 2) naznačovaly, že by se zde mohly nacházet dvě vrstvy s archeologickými nálezy, jejichž charakter (například míra patinace) se poněkud lišil (Neruda, Nerudová 2000). Navíc ani jeden z horizontů nebyl spolehlivě datován z hlediska antropických aktivit (uhlíky nebo kosti), protože OSL metoda datuje sedimenty, tedy geologické stáří vrstev. Navíc získaná OSL data (Lisá et al. 2014) pocházejí ze sekundárně narušených sedimentů. Získání radiokarbonových dat a jejich srovnání s okolními gravettienskými lokalitami se jeví jako klíčové.

Účelem badatelského výzkumu bylo zpřesnit informace o rozloze lokality, stratigrafické poloze nálezů a jejich dataci, případně vyhodnotit možnou existenci epigravettienu.

Aplikované metody

Povrchovým průzkumem jsme detekovali místa, kde se na povrch dostávaly sprašové sedimenty, případně kde sedimenty obsahovaly paleolitické (či jiné) artefakty. Povrchově získané nálezy byly zaměřeny pomocí GPS přístroje. Pro potřeby výzkumu byly v okolí kóty 253 zřízeny referenční body, k nimž byly pomocí totální stanice TopCon105N zaměřeny všechny terénní situace, sondy a nálezy.

V místech s nejhustším výskytem nálezů na povrchu (cca 30 m J směrem od hrany kamenolomu) jsme postupně vykopali sondu (místo označeno Host2S2019001) o celkové rozloze 11 m² s užitím standardní paleolitické metodologie (3D dokumentace sondy a nálezů, kopání po subčtvrcích 25 × 25 cm, prosevání a plavení sedimentů; obr. 3). Veškerý sediment (již od povrchových vrstev) jsme hned v místě výzkumu přesívali na sítě velikosti oka 5 mm). Nalezené artefakty byly ihned evidovány. Zbylý sediment z prvního prosevu byl ještě proplaven na sítě o velikosti oka 2 mm. Všechny odebrané vzorky pro přírodovědecké analýzy (sedimenty na palynologii, makrozbytky,

mikrofaunu ad.) byly zaměřovány pomocí totální stanice, případně byly korelovány s kreslenými profily.

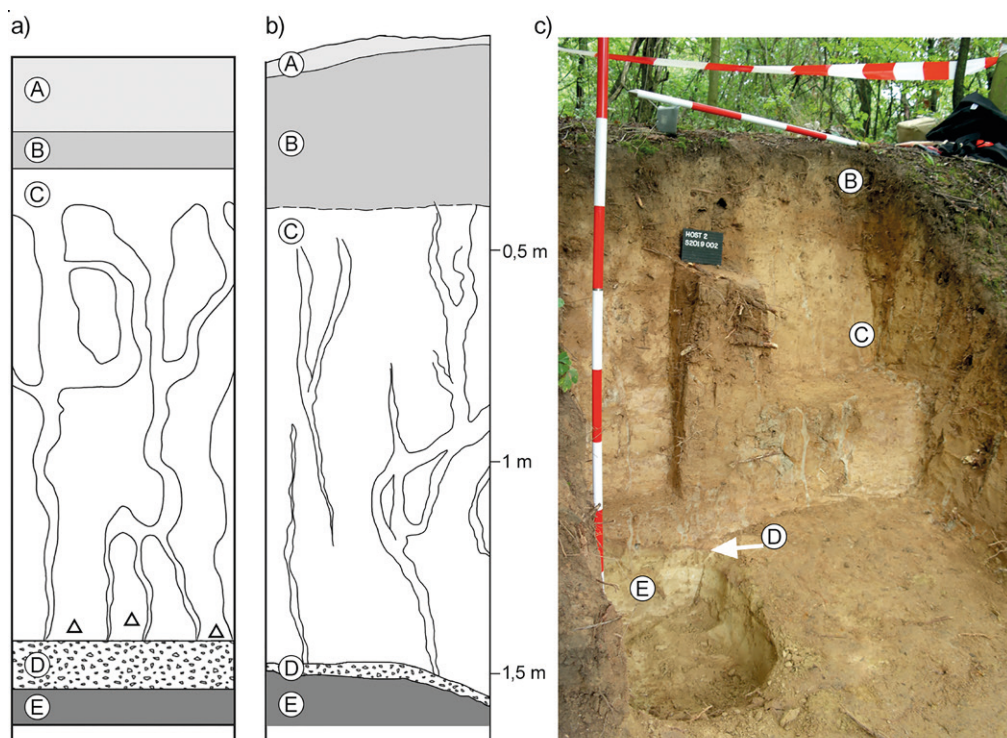
Stratigrafie (obr. 3c, 4)

V původním profilu stěny kamenolomu (Host2S1984001) dokumentovaném P. Nerudou (Neruda 1995), v profilu ve stěně kamenolomu začištěném v roce 2019 (Host2S2019002) a v sondě z roku 1995 (Host2S1995001) byla popsána identická stratigrafie: pod vrstvou drnovky (sediment A) se nacházel světlý šedohnědý sypký sediment sprašovitěho charakteru (B), který byl místy intenzivně bioticky narušen. Přibližně od hloubky 70 cm pod povrchem přecházel do kompaktního sprašového sedimentu (C) polygonálně rozpukaného výsušnými puklinami vyplněnými šedým jílovitým sedimentem. Na bázi v hloubce 120–130 cm se objevila slabá vrstva štěrkopísků mocná 3–5 cm (D). Pod ní jsou uloženy jílovitopísčité sedimenty (E), které dosedají na podložní pískovec.

V sondě z roku 1995 se pak báze sprašového sedimentu (C) objevovala v hloubce od 100 do 130 cm a dosedala na silně zvlněnou vrstvu velmi kompaktních štěrkopísků (D) v hloubce 130–160 cm. V jednom místě byly štěrkopisky vytaženy až do úrovně 100 cm pod povrchem. Pod nimi se nacházel šedý sediment zvětralinového pláště (obr. 4a, b), pravděpodobně ekvivalent sedimentu E v sondě Host2S2019002. Celková dosažená hloubka sondy z roku 1995 byla 150–160 cm.

Oproti tomu byla stratigrafie v sondě Host2S2019001 značně redukována. Pod slabou vrstvou drnovky (sediment A), která postupně světlala, se nacházel sypký, světle hnědý sediment o mocnosti 10–15 cm, posléze rozdělený na základě rozdílu barevnosti na subvrstvy B1 a B2. Pod ním je uložen okrově zbarvený sediment sprašového charakteru obsahující místy malé valouny (pravděpodobně fluvio-glaciálního původu – C1) a v místě čtverce 8J se pod ním podařilo zachytit jílovitopísčité sediment C2 a zvětralinový plášť pískovcového podloží D (obr. 4c). Průměrná dosažená hloubka v místě se pohybovala mezi 20–25 cm, ve čtverci 8J pak 70 cm.

Mocnost sedimentů je v místě sondy Host2S2019001 značně redukována (na cca 20–25 cm včetně holocénu) a jejich charakter je poněkud odlišný (chybějící výsušné pukliny) od situace

Obr. 4. Schéma původního profilu hrany kamenolomu, odkud byly získávány nálezy v letech 1985–1992 (a), ve srovnání s nedalekým profilem začištěným v hraně kamenolomu v roce 2019 (Host2S2019002) (b) a jeho fotografickou dokumentací (c). Šipka označuje polohu štěrkopísků D, které zde tvořily jen slabou vrstvu. Foto P. Neruda, digitalizace Z. Nerudová.

Fig. 4. Comparison of the former profile of the quarry, where the artefacts were found during the excavations in 1985–1992 (a), with a new profile of the quarry cleaned in 2019 (Host2S2019002) (b) and its photographic documentation (c). The arrow points to the position of the gravel sand D, which formed only a small layer here. Photo P. Neruda, digitised by Z. Nerudová.

- (A) recentní horizont
- (B) světlešedý sediment
- (C) sprašový sediment
- (D) štěrkopisky
- (E) jílovitopísčité sediment
- △ nálezy

Host2S2019002	Host2S2019001
A – drnovka	A – drnovka
B – sypký sprašový sediment	B1 – šedohnědý sypký sprašový sediment B2 – narezlý, více kompaktní sprašový sediment
C – kompaktní sprašový sediment narušený výsušnými puklinami	C1 – rezavohnědý, kompaktní sediment místy prostoupený valouny
D – štěrkopisky	
E – jílovitopísčítý sediment	C2 – jílovitopísčítý sediment
F – pískovec	D – zvětralé pískovec

Tab. 1. Předběžná stratigrafická korelace mezi dokumentovanými profily v roce 2019.

Tab. 1. Preliminary stratigraphic correlation between the documented profiles in 2019.

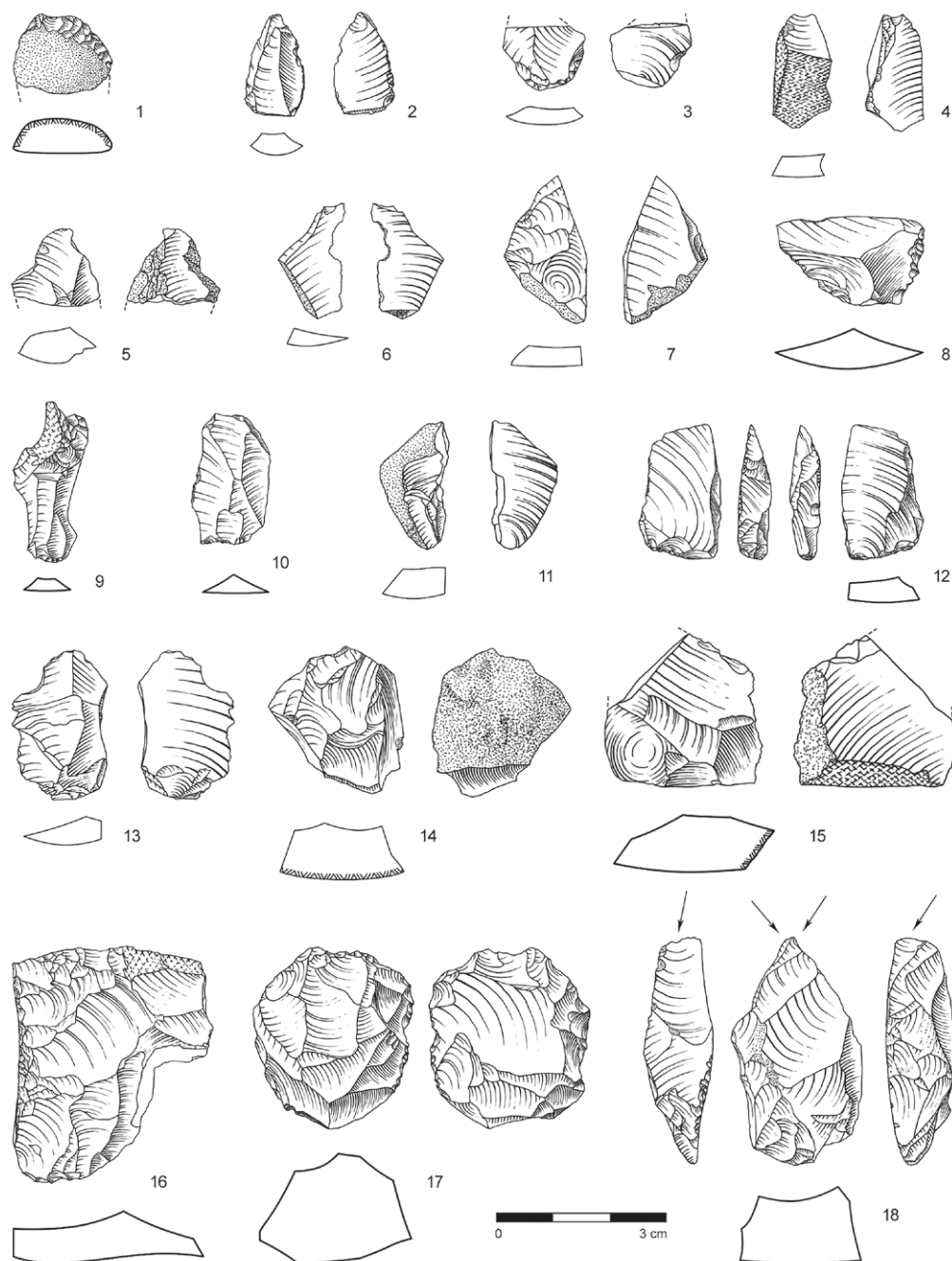
v profilu Host2S2019002 (obr. 3c). Předběžná korelace sedimentů mezi plochami je navržena v tabulce (tab. 1). Ve všech dokumentovaných případech ležely nálezy nad vrstvou štěrkopísků.

Severním směrem od profilu Host2S2019002 byly postupně ve stěně kamenolomu začištěny další 2 profily (označené Host2S2019003 a Host2S2019004), v nichž se opakovala identická stratigrafická situace, pouze postupně klesala mocnost sprašových sedimentů.

Nálezy z let 1987–1995

Z původního profilu ze stěny kamenolomu Host2S1984001 pochází celkem 55 ks artefaktů, z toho jsou 4 nástroje a 3 jádra (některé z nich jsou v remontážích). Artefakty se nacházely nad vrstvou štěrkopísků D (Neruda 1995, obr. 3–6). Všechny jsou vyrobeny z eratických silicitů.

Ze sondy kopané v roce 1995 (Host2S1995001) pochází z vrstvy 1, nacházející se v hloubce 30–50 cm, dohromady 8 ks slabě nebo vůbec patinovaných artefaktů, z vrstvy 2 (hloubka

Obr. 5. Výběr kamenné štípané industrie z výzkumů 2019 (1–16, 18) a 1995 (17). Vše glacienní silicit. Kresba T. Janků.

Fig. 5. The selection of the chipped stone industry from excavations in 2019 (1–16, 18) and 1995 (17). Raw material is all cases erratic flint. Drawing by T. Janků.

130–150 cm) dalších 18 ks slabě nebo vůbec patinovaných artefaktů (obr. 2). I v tomto případě jsou všechny z eratických silicitů (Neruda, Nerudová 2000, obr. 5–6). K souboru ještě náleží mrazové zlomky (8 ks) a jeden zlomek slépence.

Nálezy 2019 (obr. 5)

Nálezy ze sondy Host2S2019001 tvoří kamenné artefakty paleolitického stáří a nepatinované artefakty. Všechny nálezy (paleolitického i postpaleolitického stáří) byly rozptýleny v sedimentech A–C. Mezi ně byly vlivem půdních organismů a prostupujících kořenů stromů sekundárně zavlečeny předměty novodobé (struska, střepy, zlomky železa). V průběhu výzkumů bylo odebráno celkem 108 pytlů se sedimenty na proplach. Jejich obsahem bylo: 1× sklo, 1× struska, 1× kost, 5× uhlík, 21× keramika, 16× pseudo-ústěp, 164× šupina-ústěp. Zaměřeno bylo 52 ks ŠI, 25 ks zlomků suroviny, horniny nebo barviva, 16 fragmentů uhlíků, 1 zlomek keramiky, 1 ks ulity, 1 ks cihly, 1 ks strusky. Kamenná štípaná industrie je tvořena výlučně eratickým silicitem, pouze 1 ks (drobná šupina) byl radiolarit (obr. 4).

Stratigraficky se všechny nálezy nacházely nad polohou zahliněných šterkopísků, což odpovídalo dřívějším pozorováním.

Při začišťování profilu ve stěně kamenolomu (sonda Host2S2019002) poblíž původní nálezové situace nebyly nalezeny žádné artefakty.

Diskuze

Nové vyhodnocení nálezů, které zahrnuje i výsledky sondážních prací v roce 2019, potvrzuje existenci nejméně dvou chronologicky odlišných horizontů osídlení lokality. Zatím stratigraficky i kulturně nejlépe dokumentovaný je spodní horizont, nacházející se nad vrstvou šterkopísků na bázi sprašového sedimentu rozpuštěného výsušnými puklinami. Nalezená kamenná štípaná industrie z let 1985–1992 vyzvednutá z profilu kamenolomu a báze sondy Host2S1995001 patří gravettienu. Její podrobné technologické zhodnocení provedl P. Neruda (Neruda 1995). Prozatím ale nebyly nalezeny natolik významné typy, které by upřesnily kulturně-chronologickou pozici nalezené industrie. Retuše byly pouze na úštěpu z hrany jádra, preparačním úštěpu a na zoubkované hraně masivního mrazového fragmentu. Podle OSL datování sedimentů v sondě Host2S1995001 musí být gravettienská vrstva starší než 26 000 let (Lisá et al. 2014, vzorek THV2; srov. obr. 2). Datum 50 000 let BP získané ze šterkopískové vrstvy v podloží (vzorek HB13) určuje *post quem* hranici pro daný horizont.

S ohledem na výzkumy roku 2019 se nám nyní jeví situace spojená s mladším horizontem (srov. obr. 2), který byl poprvé zachycen v sondě Host2S1995001, jako poněkud složitější. Původně byla nepatinovaná složka asociována s neolitem, i když autoři zprávy nevyločili i možné paleolitické stáří některých artefaktů (Neruda, Nerudová 2000, 117–118).

Druhou skupinu reprezentují slabě patinované nálezy, třetí skupinu potom tvoří nepatinované artefakty. Mocnost sedimentů v této sondě nicméně neumožnila přesnější stratigrafické vymezení. Nelze však vyloučit, že mladší horizont obsahuje časově a kulturně rozdílné prvky.

Každopádně se na základě nálezů z roku 2019 nyní domníváme, že část nepatinované drobné industrie z Hošťálkovic II, která je zastoupena krátkým nevýrazným škrabadlem (obr. 5: 1) a jádrem (obr. 5: 17; jádro pochází z vrstvy 1 ze sondy z roku 1995, škrabadlo z výzkumu 2019) by mohla být mezolitická. Jádro se výrazně liší od ostatních jader na lokalitě. Jde o nepatinovaný artefakt s viditelnými lesky na jedné ploše. Jádro má změněnou orientaci, dalo by si spíše přiřadit k plochým jádrům; podle negativů z něj byly sbíjeny úštěpy.

Zbývá, opět drobnotvará, nepatinovaná či jen slabě patinovaná industrie nalezená v roce 2019, případně v sondě z roku 1995 může náležet paleolitu i mezolitu, neboť mezi nimi nebyl patrný žádný rozdíl v jejich stratigrafickém uložení. Zbývá část patinované industrie je spíše nevýrazná, objeví se i mrazem poničené fragmenty (obr. 5: 15) či typický pseudoartefakt (obr. 5: 2). OSL datum 5,3 tis. let BP (vzorek THV1) ze sondy Host2S1995001, které lze vztáhnout k tomuto horizontu nálezů, spadá do období neolitu (Lisá et al. 2014).

V úvodu byla nastíněna hypotéza o případné možné existenci pozdní fáze mladého paleolitu (LUP) epigravettienu. Pokud bychom v tomto směru skutečně uvažovali, musely by se artefakty nalézat v adekvátní stratigrafické pozici. Tou by podle provedeného datování měl být horizont sedimentů nad OSL datem 26 tis. let BP (vzorek THV2; Lisá et al. 2014). V sondě Host2S1995001 by této pozici mohla odpovídat např. vrstva 1 (obr. 2), ale z typologického ani technologického hlediska zatím žádné významné nálezy nemáme. Epigravettien v dané oblasti neodpovídá ani poloha lokality; na podkladě dosud popsané sídelní stratigrafie by se jednalo pro epigravettien o dosti atypickou polohu (Neruda 2018). S ohledem na poznatky získané v Petřkovicích Ic nebo Bohumíně-Záblatí ale zatím přítomnost blíže nespecifikovaného pozdně paleolitického (LP) osídlení na Hladovém vrchu nevyklučujeme.

Případný vztah mezi jednotlivými nálezovými místy bude předmětem dalšího výzkumu. Prozatím situaci hodnotíme tak, že kamenolomem byla zničena část paleolitické stanice neznámého rozsahu, zřejmě nešlo o specializovaný ateliér (srov. Oliva 2007, 138). Její relikty zůstávají zachovány východním, jižním a severním směrem od kóty 253. Severně a východně zůstává zachována mocnost kvarterních sedimentů včetně shodné stratigrafické situace. Jižním směrem mocnost sedimentů výrazně ubývá (obr. 3c), přičemž jižně od plochy Host2S2019001 již vystupují na povrch. S podobnou situací se setkáváme na 1 km vzdálené stanici na „Dubečku“ (Neruda 1997).

Prozatím se nepodařilo provést skládky mezi artefakty z jednotlivých nálezových míst. Domníváme se ale, že bude nutné zjištění přesnějšího vztahu mezi původním nálezovým místem (Host2S1984001 a Host2S1995001) a sondou Host2S2019001 (vzdálenost mezi nimi je cca 30 m), nejlépe sérií vrtů nebo sond mezi oběma místy; dále by bylo dobré vést sondy (vrty, řezy) severně a východně od Host2S2019002, neboť zde se nacházejí sedimenty ve větší mocnosti, a tudíž by mohl být lépe dochován jejich původní charakter. Bude důležité analyzovat sedimentologické vzorky odebrané pro geochemické analýzy z obou sond za účelem zjištění, k jakým změnám na lokalitě došlo a zda jsou sedimenty v Host2S2019001 sekundárně chemicky přeměněné nebo promíchané v souvislosti s jejich redepozicí. Ze sondy Host2S2019002 budou odebrané vzorky na další OSL datování.

Na základě pozorování stratigrafie na lokalitě se prozatím domníváme, že sedimenty v ploše výzkumu 2019 (Host2S2019001) nejsou redepozicí promíchané, ale že eroze jen snížila mocnost sedimentů, čímž se oba nálezové horizonty rozlišené v sondě Host2S1995001 dostaly do kontaktu, a k jejich případnému promísení v oblasti sondy Host2S2019001 došlo na místě spíše vlivem bioturbace. Charakter sedimentů byl změněn sekundárně geochemicky (horizont B1 – světle šedý sediment sprašovitého charakteru může být výsledkem procesu vybělení). Pro tuto hypotézu hovoří také fakt, že v sondě Host2S2019001 sedimenty na sebe plynule navazují, není patrná erozní hranice mezi sedimenty s artefakty a podložními zahliněnými šterkopísky. Výsušné pukliny, přítomné v profilu Host2S2019002 i v sondě z roku 1995, se vážou na místa s mocnější vrstvou pleistocenních sedimentů; pokud tyto chybí, nevytvorí se ani výsušné pukliny.

Neméně důležité bude ověření, zda se na lokalitě nacházelo pouze pozdně-gravettienské osídlení, či zda podobně jako v Petřkovicích Ic či Bohumíně-Záblatí budeme schopni identifikovat místa dalších fází mladšího – pozdně paleolitického (LP), případně mezolitického osídlení.

Závěr

Hošťálkovice II jsou výraznou terénní dominantou, které prozatím v kontextu známého gravettienského osídlení Ostravska (Petřkovic I–III, Dubeček), nebyla věnována pozornost (srov. Neruda 1997). Samotné místo s nálezy nejprve uniklo z důvodu nejasné lokalizace pozornosti, posléze, ač byla objevena i nálezo-ová vrstva, se zdálo, že lokalita je vytěžená (zničená kamenolomem). Tomu by zdánlivě nasvědčovala skutečnost, že při začišťování profilu ve stěně kamenolomu v roce 2019 se v jeho stěně již žádné další artefakty neobjevily. Badatelský výzkum zpřesnil rozlohu lokality, mocnost a plošné rozmístění kvartérních sedimentů a prozatím se zdá, že se výzkumem v poloze Hošťálkovice II podařilo kromě potvrzení existence gravettienu prokázat také osídlení v době mezolitu, což by bylo v dané oblasti unikátní. Kromě zmíněného gravettienského a mezolitického osídlení jsme identifikovali ještě jednu etapu osídlení lokality. Spíše ale než o epigravettienu (LUP) uvažujeme o případném pozdně paleolitickém (LP) osídlení, které je zatím indikováno jen stratigraficky, a to neprůkaznými nálezy několika artefaktů vrstvy I v sondě 1995. Z hlediska geomorfologie terénu, pozice vůči řece (řekám) a celkovému rozmístění gravettienských lokalit v oblasti by Hošťálkovice II zaujímaly logickou – lovecky strategickou – pozici.

Poděkování

Za umožnění výzkumu a organizační podporu děkujeme starostovi městského obvodu Hošťálkovice Mgr. Jiřímu Jurečkovi. Výzkum byl uskutečněn ve spolupráci se studenty Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Finančně byl badatelský výzkum zajištěn v rámci Moravského zemského muzea, v.o. Ministerstvem kultury ČR prostřednictvím institucionálního financování dlouhodobého rozvoje výzkumné organizace (MZM, MK000094862) pro roky 2019–2023.

Literatura

- Folprecht, J. 1934:** Výzkumné práce na praehistorickém sídlišti v Petřkovicích. *Příroda* 27, 77–86.
- Folprecht, J. 1938:** *Das Ergebnis der bisherigen archäologischen Ausgrabungen auf der Landecker*. Ostrava.
- Jirásek, J., Hýlová, L., Wlosok, J., Sivek, M. 2012:** Výchozy karbonu na Hladovém Vrchu v Ostravě-Hošťálkovicích (Slezsko, Česká Republika). *Acta Musei Moraviae, Scientiae geologicae* XCVII(2), 85–94.
- Klíma, B. 1955:** Výsledky archeologického výzkumu na tábořišti lovců mamutů v Ostravě-Petřkovicích v roce 1952 a 1953. *Časopis Slezského muzea v Opavě. Series B Historia* IV, 1–35.
- Klíma, B. 1969:** Petřkovic II – nová paleolitická stanice v Ostravě. *Archeologické rozhledy* XXI(5), 583–595.
- Lisá, L., Hošek, J., Bajer, A., Matys Grygar, T., Vandenberghe, D. 2014:** Geoarchaeology of Upper Palaeolithic loess sites located within a transect through Moravian valleys, Czech Republic. *Quaternary International* 351, 25–37.
- Neruda, P. 1995:** Technologická analýza remontáže gravettienské industrie z lokality Hošťálkovice - Hladový vrch. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* LXXX(1/2), 29–44.
- Neruda, P. 1997:** Paleolitická stanice na „Dubečku“ v Ostravě-Hošťálkovicích. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* LXXXII(1/2), 87–116.

- Neruda, P. 2018:** Settlement Strategies of Palaeolithic and Mesolithic Societies in north Moravia and Czech Silesia (Czech Republic). *Památky archeologické* CIX, 5–36.
- Neruda, P., Nerudová, Z. 2000:** Archeologická sondáž na lokalitě Hošťálkovice II – Hladový vrch (o. Ostrava). *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis* 5, 116–122.
- NIKM 2010:** Kontaminovaná místa [mapová aplikace]. *CENIA. Státní fond životního prostředí České republiky. Operační program Životní prostředí. Národní inventarizace kontaminovaných míst*. Listopad 2010 [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://kontaminace.cenia.cz/>.
- Oliva, M. 2007:** *Gravettien na Moravě*. Brno: Masarykova univerzita.
- Svoboda, J. A. 2008:** Formation of the archaeological layers, structure of the site and features. In: J. Svoboda (ed.): *Petřkovic. On Shouldered Points and Female Figurines*. The Dolní Věstonice studies, Vol. 15. Brno: Academy of Sciences of the Czech Republic, Institute of Archaeology at Brno, 31–45.
- Wilczyński, J. 2014:** The Gravettian and Epigravettian settlement of southern Poland. In: S. Sázelová, A. Hupková, T. Mořkovský (eds.): *Mikulov Anthropology Meeting*. The Dolní Věstonice studies, Vol 20. Brno: Academy of Sciences of the Czech Republic, Institute of Archaeology, Brno, 81–82.
- Wilczyński, J., Goslar, T., Wojtal, P., Oliva, M., Göhlich, U. B., Antl-Weiser, W., Šída, P., Verpoorte, A., Lengyel, G. 2020:** New Radiocarbon Dates for the Late Gravettian in Eastern Central Europe. *Radiocarbon* 62(1), 243–259.
- Wiśniewski, A., Furmanek, M., Borowski, M., Kadziolka, K., Rapiński, A., Winnicka, K. 2012:** Lithic raw material and Late Palaeolithic strategies of mobility: a case study from Sowin 7, SW Poland. *Anthropologie* L(4), 391–409.
- Žebera, K., Ložek, V., Knebllová, V., Fejfar, O., Mazálek, M. 1955a:** Zpráva o II. etapě geologického výzkumu kvartéru v Předmostí u Přerova na Moravě. *Anthropozoikum* 4, 1954, 291–362.
- Žebera, K., Sekyra, J., Ambrož, V., Pokorný, M. 1955b:** Zpráva o výzkumu čtvrtohorních pokryvných útvarů na Ostravsku v roce 1953. *Anthropozoikum* 4, 1954, 213–234.
- Žebera, K., Šibrava, V., Macoun, J., Pokorný, M., Ambrož, V. 1956:** Zpráva o výzkumu a mapování čtvrtohorních pokryvných útvarů na ostravsku v roce 1954. *Anthropozoikum* 5, 1955, 287–336.

Summary

Archaeological site Hošťálkovice II was briefly mentioned for the first time by K. Žebera (Žebera et al. 1956) and revisited by J. Homolka (Klíma 1969). Later, P. Neruda cleaned a profile from which Palaeolithic artefacts were gradually extracted. Technologically, they were most similar to the Gravettian industry (Neruda 1995). In 1995 a small test pit was opened in parallel and 1.5 m from the original profile. Two horizons with artefacts were documented; a Gravettian one at the bottom above a gravel layer (D) and another with non-patinated artefacts 30–40 cm under the surface (Fig. 2). This finding led to the suggestion of two phases of the occupation.

In 2018, during surface prospection in the proximity of the local quarry, sporadic patinated artefacts were found in the area of a former orchard. We expected that the Palaeolithic layer with artefacts should be present relatively close to the surface. In 2019, we excavated a small trench (Fig. 3) in the spot where a concentration of patinated artefacts was found on the surface (trench Host2S2019001).

The layers in trench Host2S2019001 were markedly thinner in comparison to the test pit excavated in 1995 (Host2S1995001), the original profile from the 1980s and the new profiles at the quarry (Host2S2019002; Fig. 3 and 4). Due to the intense post-depositional changes, bioturbation and recent activity at

the site (repeated deforestation and re-forestation of the orchard), Palaeolithic artefacts, non-patinated artefacts, ceramic and iron fragments were found mixed in the same cultural horizon. The finds were stratigraphically deposited not only in the loess-like sediment (B1 and B2), but also in the humic A-horizon. In all cases, the finds were situated above, or in contact with horizon C1 – loess like sediment mixed with gravel (Fig. 3). Stratigraphic correlation between the area excavated earlier in the quarry profile and the new trench Host2S201901 is currently being attempted.

The non-patinated artefacts can probably be associated with the Mesolithic, especially a small re-oriented core (Fig. 5: 17) and a short end-scraper (Fig. 5: 1). A patinated dihedral burin (Fig. 5: 18) and a blank made from rejuvenation of a core platform (Fig. 5: 16) fits well with typical Gravettian material found in the quarry profile in the 1980s and in trench Host2S1995001. The local quarry, abandoned around 1927 (Jirásek et al. 2012), probably destroyed part of the Gravettian site. The remainder of the Gravettian layer with artefacts *in situ* was found by P. Neruda in the profile. The site continues in easterly, southerly and northerly directions. The Quaternary sediments markedly decrease in thickness in the southerly direction. Based on an analysis of the lithic pieces, we can confirm the observation from 1995 that at least two phases of occupation are present at Hošťálkovice II. Apart from the Gravettian occupation, the site was also used later, probably during the Mesolithic period. The younger occupation is rather unexpected for this region due to the position of the site at a relatively high elevation. The Late Upper Palaeolithic (Epigravettian?), LP and Mesolithic phase of occupation is currently under study.

Kontakty

Zdeňka Nerudová

Moravské zemské muzeum
Zelný trh 6
CZ-659 37 Brno
znerudova@mzm.cz

Petr Neruda

Moravské zemské muzeum
Zelný trh 6
CZ-659 37 Brno
pneruda@mzm.cz